

כ"ג אלול תשע"א, 22/09/11 11:44

לחתום על כרטיס 'בלבבי'

מחלוקת הפוסקים האם מותר ליטול איברים להשתלה ממי שמוחו מת וליבו עדיין פועם. הכרעת הרבנים הראשיים זצ"ל שמוות מוחי דינו כמוות. הטור

המלא מתוך העיתון "בשבע".

מאת הרב אליעזר מלמד

שאלת השתלת איברים

חיי חולים רבים תלויים בשאלה האם יימצאו עבורם איברים להשתלה. כיום ניתן לקבל לב וכבד להשתלה מאנשים שנפצעו קשה, שמוחם כולל גזע המוח מת, אבל ליבם עדיין פועם בעזרת מכונת הנשמה. אם הלב היה מפסיק לפעום, הדם והחמצן היו מפסיקים לזרום לאיברים, והם היו מתנוונים ונהרסים. אבל כיוון שמערכת הדם ממשיכה לתפקד, הם נשארים בחיוניותם וראויים להשתלה.

השאלה ההלכתית העקרונית היא מה דינו של אדם שמת מוות מוחי אך ליבו עדיין פועם: אם הוא נחשב חי, הרי שנטילת איבריו היא רצח; ואם הוא נחשב מת, הרי שמצווה על בני משפחתו לתרום את איבריו כדי להציל חיים.

מחלוקת הפוסקים

כעיקרון, מוסכם כי המוות נקבע לפי הנשימה (יומא פה, א; רמב"ם שבת ב, יט; שו"ע או"ח שכט, ד). וכיוון שהנשימה תלויה במוח, לדעת כמה מגדולי הפוסקים, אדם שמוחו נהרס לחלוטין - כולל גזע המוח שאחראי על הנשימה - ואינו יכול עוד לחזור ולתפקד ולהפעיל את הנשימה באופן עצמאי - נחשב כמת, ומותר ליטול ממי שמת מוות מוחי איברים להשתלה (הרב גורן, הרב ישראלי, וכן העידו בשם הרב פיינשטיין).

לעומתם סוברים כמה מגדולי הפוסקים שכל זמן שהלב פועם האדם נחשב עדיין חי, והנוטל ממנו איברים להשתלה נחשב כרוצח אותו (הרב ולדנברג, הרב ואזנר, הרב אלישיב).

גם הרב שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל אסר, ואף שבאופן עקרוני לדעתו המוח קובע את המוות, מכל מקום חשש שמא כלי המדידה של הרופאים אינם מדויקים דיים, ויתכן שעל סמך בדיקותיהם יגיעו למסקנה שהמוח מת לחלוטין, ואילו האמת שחלקו עדיין נותר חי.

הכרעת רבתינו

בעת כהונת הרב הגאון אברהם שפירא זצ"ל והרב הגאון מרדכי אליהו זצ"ל כרבנים ראשיים, עלתה בפניהם שאלה זו. ויחד עם עמיתם הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל ושאר חברי מועצת הרבנות, נכנסו לעובי הקורה, ובשנת תשמ"ז הכריעו כי המוות נקבע לפי המוח, וממילא מותר ליטול איברים להשתלה ממי שמת מוות מוחי.

אחד המקורות לכך הוא במשנה (אהלות א, ו), לפיה אדם שראשו נכרת נחשב מת, למרות שגופו מפרנס. והתברר שאם יכרתו ראש של בהמה ויחברו אותה למכשירי החייה, ליבה ימשיך לפעום. מכאן שפעמימת הלב לאחר שהמוח מת אינה סימן חיים, אלא כמוה כפרוס של מת שראשו נכרת.

כדי למנוע כל ספק נקבעו תנאי בקרה קפדניים, שעל ידם אפשר יהיה לוודא בבירור שאכן המוח מת, כולל גזע המוח. בין השאר נעזרו במחקריו ופיתוחיו של פרופ' חיים סומר, חוקר מוח ירא שמים בעל שם עולמי. עוד התנו הרבנים את הסכמתם בכך שאחד משני הרופאים שיקבעו את מות המוח יהיה רופא ירא שמים שנאמן עליהם.

הזהירות בווידי מות המוח

יש לציין, שעמדת רבתינו לחייב שיתוף רופא ירא שמים בצוות קביעת המוות, לא נבעה מהתעקשות או רצון להתערב בעבודת הרופאים. הדרישה באה מתוך חשש מבוסס, שישנם רופאים אשר סוברים כי מותר ליטול איברים גם ממי שמוגדר כצמח או גוסס,

למרות שמוחו עדיין לא מת באופן מוחלט, וזאת משום שממילא אין יותר סיכוי שיחזור לחיים. ואף שעמדה זו נובעת מכוונות טובות, על פי ההלכה היא רצח.

בנוסף לכך, המושג 'מוות מוחי' אינו מוגדר, מפני שמדובר בתהליך הדרגתי של התנוונות שקשה לקבוע בו רגע מסוים שלפניו המוח נחשב חי ואחריו מת, אלא ככל שעובר הזמן התפקוד של תאי גזע המוח הולך ופוחת. והיה צורך לקבוע את השלב שבו המוח מפסיק לתפקד באופן מוחלט, באופן שאין עוד שום אפשרות שיפעיל את מערכת הנשימה, אף שעדיין מתרחשת פעילות כל שהיא

”

בתוך תאים מסוימים שבו. וכארגון 'ערבים' החל להכשיר עשרות רופאים יראי שמים שיוכלו לבצע את הבדיקות הנדרשות לקביעת רגע המוות על פי פסק הרבנים. כך יוכלו בני המשפחה לתרום את איברי יקירם הנוטה למות ללא חשש, וביחד עם האבל הנורא יוכלו לקיים מצווה גדולה של הצלת נפשות, וזו תהיה המצווה המעולה ביותר שיוכלו לקיים לעילוי נשמת הנפטר

“

יוון שהשאלה מורכבת, היה צורך בקביעת מערכת בקרה קפדנית ואמינה.

הפנים המכוערות של הממסד הרפואי

אלא שאז התגלו פניו המכוערים של הממסד הרפואי. במשך שנים טענו אישים מן הממסד הרפואי כלפי הרבנים, שלא אכפת להם מהצלת חיי אדם. בלי להכיר בחומרת העניין ובקשיי ההכרעה בשאלה העוסקת בפעולה שהיא ספק רצח ספק הצלת חיים, הטיחו ברבנים שהם מפחדים להכריע הלכה ובינתיים אנשים הזקוקים להשתלות מתים. והנה לאחר שהרבנות הכריעה להקל, התברר לפתע שיש ערך יותר חשוב מחיי אדם, והוא כבודו של הממסד הרפואי. אמנם עניין ההשתלות חשוב, אבל לא עד כדי כך שאחד מהרופאים שקובעים את רגע המוות יקבע על ידי הרבנות. ימותו כל הצרכים השתלות, ובלבד שהרבנות לא תהיה שותפה בקביעת רגע המוות. וכך אכן קרה: עשרות אנשים מתו בעקבות התעקשות הממסד הרפואי.

חששו של רופא בכיר

לאחר שלימדתי סוגיה זו בשיעור, ניגש אלי רופא בכיר ואמר בגילוי לב, שהוא עצמו לא היה סומך על הרופאים בשאלה זו. ראשית, מפני שקשה להגדיר באופן מוחלט מהו מוות מוחי. שנית, כפי שהוא מכיר לצערנו את המערכת הרפואית, יהיו רופאים שיהיו מוכנים לחתום על מוות מוחי לפני הזמן. רק לאחר שסיפרתי לו שהרבנות דרשה שניציג מטעמה יהיה שותף בקביעת רגע המוות - נחה דעתו.

אובדן השעה

בפועל, הפסק של הרבנות ירד לטמיון. בתי החולים לא קיבלו על עצמם את הוראות הרבנות, והרבנים לא יכלו לעודד את שומעיהם לתרום איברים. אחוז התורמים נשאר נמוך.

במשך הזמן הממסד הרפואי נאלץ להתרכך והואיל להסכים להוסיף בכרטיס התרומה 'אדי' סעיף שיאפשר לדתיים לציין כי התרומה מותנית בהסכמת "איש דת" המקובל על המשפחה. נדמה היה לזמן מה כי הוספת סעיף זה תפתור את הבעיה ותאפשר לדתיים ומסורתיים לתרום איברים להשתלה. אבל בפועל התברר שלא היתה תועלת מרובה בהכנסת סעיף זה, מפני שלמעלה מתשעים ותשעה אחוז מ"אנשי הדת" אינם מכירים את המכשירים האמורים לבדוק את מצב המוח, וממילא אינם יכולים להתיר לנתק אדם ממכשירי החייה, וכך אבדה האפשרות ליטול איברים להשתלה. ורק כאשר מצאו דרך להגיע לאחד הרבנים שבקויאם בנושא, נמצאה הדרך להתיר השתלת איברים על פי פסק רבתינו.

הפתרון - ארגון 'ערב' בים'

כבר לפני שנים כתבתי שהפתרון הרצוי הוא שיקום גוף עצמאי שאינו משועבד לממסד הרפואי, ויאגד בתוכו רבנים ורופאים יראי שמים, שיקבעו את רגע המוות על פי הפסיקה העקרונית שמוות מוחי הוא מוות.

והנה התבררנו לאחרונה, שהוקם ארגון 'ערב' בים' לפתרון הבעיה. בראש הארגון עומדים שלושה מהגדולים ביותר בתחום ההלכה והרפואה: הרב הרופא פרופ' אברהם שטיינברג, מחבר הסדרה המופלאה "אנציקלופדיה הלכתית רפואית", והעורך הראשון של סדרת 'אסיא'. הרב הרופא ד"ר מרדכי הלפרין, מנהל מכון שלזינגר, שכבר למעלה מעשרים שנה עורך את הבימה המרכזית לביהור הלכות רפואה - 'אסיא'. והרב פרופ' יגאל שפרן, ראש המחלקה לרפואה והלכה ברבנות וראש מכון 'מרחבים' להכשרת מורים, שבעזרת 'מרחבים' ירכז את הארגון.

הם החלו להכשיר עשרות רופאים יראי שמים מכל בתי החולים בארץ, שיוכלו לבצע את הבדיקות הנדרשות לקביעת רגע המוות על

פי פסק הרבנים. וכך ללא צורך לשאול רבנים שאינם בקיאים בתחום, להיכנס לספקות, ובדרך כלל להימנע מתרומה גם במקום שמותר ומצווה, יוכלו בני המשפחה לתרום את איברי יקירם הנוטה למות ללא חשש. וכך יחד עם האבל הנמלא יוכלו לקיים מצווה גדולה של הצלת נפשות, וזו תהיה המצווה המעולה ביותר שיוכלו לקיים לעילוי נשמת הנפטר.

על כרטיס 'בלבבי' מצווה לחתום

לשם כך אף הונפק נוסח כרטיס חדש הנקרא 'בלבבי', המאשר תמיכה בעמדה הסוברת שמצוות לתרום איברים על פי הבדיקות הנדרשות מטעם 'ער' בים' - "ועד הרבנים והרופאים לענייני השתלות".

סיפר לי ידידי חיים פלק, שבשבוע הקרוב ייצאו במבצע החתמה ציבורי על כרטיס 'בלבבי'. אכן, על כרטיס זה מצווה לחתום. ויהי ראון שבזכות הנכונות להציל חיי אדם נזכה לאריכות ימים ונזכה להיכתב ולהיחתם לשנה טובה.

לקחים ממצוות היובל והוועדה למניעת ריכוזיות במשק

אחת המצוות המשמעותיות לעיצוב המערכת הכלכלית היא מצוות היובל, על פיה אחת לחמישים שנה חוזרות כל השדות לבעליהן המקוריים. בכך ניתנה הזדמנות מחדש לכל משפחה שבנסיבות שונות נאלצה למכור את שדותיה, לחזור לעבודה ולהיחלץ ממעגל העוני. בנוסף לכך, על ידי מצוות היובל נמנעה ריכוזיות במשק הישראלי.

גם בימינו רצוי שהארץ תחולק לכל ישראל בשווה, וכך יהיה לעתיד לבא כפי שהובטח בנביאים. אולם גם אז, המשמעות הכלכלית של היובל תהיה פחות גדולה, שכן במשק המודרני הקרקע איבדה את מרכזיותה הבלעדית. בעבר כתשעים אחוז מהתוצר הגולמי הלאומי יוצר על ידי הקרקע, וכיום ההון מרוכז בכל ענפי המשק, כאשר שווי הקרקעות אינו עולה על עשרה אחוז. לפיכך עלינו ללמוד ליישם את רעיון היובל בכלכלה המודרנית.

העיקרון הראשון שאפשר ללמוד מהיובל, שגם אם ההורים התרשלו ושקעו בעוני, צריך לתת לילדיהם הזדמנות להיחלץ ממנו, וזאת על ידי הענקת חינוך איכותי. כנגד מה שהעשירים היו מחזירים את הקרקעות לבעליהם, יוקדשו המיסים הנוספים שהם משלמים לחינוך איכותי, שהוא שקול כיום כחלקת אדמה שבעזרתה אפשר להתפרנס בכבוד.

עוד עיקרון אפשר ללמוד מהיובל - שצריך להלחם בריכוזיות הרווחת כיום במשק. אסור שאמצעי ייצור מרובים מדי יהיו מרוכזים בידי אנשים מעטים. עינינו אינה צרה באדם שהרוויח בתושייתו ממון רב - ילך ויפתח עסקים נוספים בחו"ל, אבל שלא יחזיק יותר מדי אמצעי ייצור והשקעה, כי בכך הוא מונע תחרות, חוסם יוזמות, וגורם לעליית מחירים. בהמלצות הוועדה למניעת ריכוזיות במשק יש התחלה טובה, אבל עדיין רבה הדרך למניעת ריכוזיות.

אתר החדשות של ערוץ 7

www.inn.co.il